

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De varijs exordiorum generibus. Capvt VII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

Quid igitur? Omnia (inquit) exordia sunt amputanda. Minime illud quidem, sed prudenter moderanda: eos tantum agito, qui in praeludijs, & prolegomenis amant tempus, & aures frustra confumere. *Ubiq̄ue illis melius, quam in re, politè dixit Aristoteles.* Idcirco, vt tibi cines, quos nusquam peius esse aiunt, quam domi, amant extra rem, & foris canere: vel etiam vt serui, & pueri mendaces ad interrogata directè non respondent, sed circuitus orationis querunt suæ sibi improbitatis conficij. Ita illi videntur equitate caussæ, ac bonitate defitui, qui sine vlla necessitate inane ambitus expoliunt.

Aristot. Rhet. l. 3. c. 14.

Exordij prolixus & inutilibus audentes quales sunt: παταχὸν γὰρ εἰς τὸν δῆλον ἐστὶν ἢ τὸ πρῶτον.

Gorgia Leontini ακορδαμ. συνήθημα.

Res vna exordij est maxime necessaria indicare finem, cuius gratia fit oratio, cætera plus habere videntur pompæ, quam necessitatis.

Quamobrem, non mihi reprehensione dignus videtur Gorgias Leontinus, qui de Eleo- tum laude dicturus ita exorsus est; *Ἠλῆς πόλις εὐδαίμων, Ἠλῆς βεατα ciuitas.*

Circuitum maluisset Aristoteles, vt si quis dicat honore afficiendos bonos, & idcirco à se Aristidem laudari: Commendandas illustres ciuitates, & hanc ob rem Elidem commendari.

Num hoc tandem rotundius apud eruditos præsertim aures: *Ἠλῆς πόλις εὐδαίμων, Ἠλῆς βεατα ciuitas.* Explet enim exordij necessitatem, quam præscribit Aristot. & indicat vno verbo quid velit, & quorsum susceptus sit oratio. Non dissimile videtur exordium D. Greg. Nazianzeni in laudem Athanasij:

Ἀθανάσιον ἐπαρῶν ἀρετὴν ἐπανέσω, Ἀθανάσιον laudans, virtutem laudabo.

Num hoc tandem comptius, quam si dixisset, virtutem laudare oportet, idèò Athanasium laudo, aut quid simile.

De varijs exordiorum generibus.

CAPVT VII.

Primum illud statuendum est, duo esse exordiorum genera. Vnum necessitatis, alterum ornatus, atque pompæ. Quod necessitatis est, vt ait Aristoteles, indicat finem cuius gratia sit oratio. Et quidem est sine fuce, & circuitione verborum, grauib., & negotiosis orationibus familiare. Tale est illud Euryptolemi apud Xenophontem *τὰ μὲν κατηγόρησων ἀνέβην ἐν δόξῃ, τὰ δὲ ὑπεραπολογησά-*

Exordium necessitatis & pompa.

ἀδρ. & Partim accusaturus huc ascendi, partim etiam defensurus. Quod est ornatus, varium pro inuentione, & expolitione ingeniorum esse solet, conuenitque orationibus in quibus, & eruditio expectatur, & delectatio.

Secunda diuisio est Vlpiani in r. Olynthiaca, qui exordia diuidit in ea, quæ initio orationis sunt ad viam præmuniendam, & in ea quæ in media plerumque concione solent inseri, ad renouandam attentionem, aut docilitatem.

Vlpianus in Olynth.

Tertia est Licymnij Rhetoris, qui exordiorum in genere tres formas constituit, Eperefin, Apoplanelin, & Ramos.

Licymnius in arte.

Exordij diuisio secundum Licymnium.

Quid Eperefis seu impressio in exordijs.

Prima est ἔπιπρωσις, cuius verbi ambigua est significatio. Nam ἔπιπρωσις significat, vt notat magnum Etymologicum, cessationem à bello, vt in illo Homeri: *πολέμῳ δὲ εὖ γίγνεται ἔρωϊ.* Secundò impetum, vt *Ὀπρὰ δὲ τυδείδης μετὰ δέρας ἔωχετ' ἔρωϊν περ δόρατος* ἔραειν intelligit impetum hastæ. Tertio ἔραειν est recedere, vt *ὁ περὶ ἄρσαν ἦ οἱ ἴπποι,* idem interpretatur *ὁ περὶ ἄρσαν* recesserunt: Planius tamen hic intelligendum videtur de impetu: ne si recessum, aut deflexionem accipias, confusatur cū ἀποπλανήσει. Est igitur ἔρωϊ exordium ex abrupto. Quod videtur violenter impetere, quasi prima impressio exercitus. Tale est illud decantatum Ciceronis. Quoufque tandem abutere Catilina patientia nostra?

Quid ἀποπλάνησις.

Secunda ἀποπλάνησις seu aberratio. Apud Iulium Rufinianum figura est, cum iudex a re contraria nobis auertitur. Hinc exordio nomen, quod errare, & exspatiari videtur à proposito.

Est quidem illud insinuationi, perquam simile, & nomine tenus tantum differre videtur. Nam per cuniculos subit animos auditorum, vt fieri solet in re parum honesta, & ancipiti, flexus, ac mandros innectit, mox præparatis animis, præmunitisque cogitationibus rem aperto Marte gerit. Exemplum habes inferius in Dione Prusæo orat. II. vbi cum ostensurus esset Troiam non fuisse à Græcis euersam, contra omnium sæculorum, & gentium corroboratam opinionem, orationis initio aliud prorsus agere vide-

videtur, cum dicit, homines ægre discere, & à doctis facillè in errorem induci, &c.

Prima pulsans repagula, ut alatus cursor.

Quid Rami, siue Ramosum.

Alia diuisio exordiorum.

Tertia appellatur ῥοί Rami. Quid sint verò, nullus, quem sciam Rhetorum meminit. Ego si liceat conijcere, existimari Ramos appellari exordium, quod in varia subinde exordia, quasi in ramos funditur. Nam Vlpianus in orationibus Demosthenis, ad tria, aut quatuor plerumque nōrat exordia, quem numerum (inquit) non solent excedere oratores, nisi valde insaniant. Tale videtur exordium Ciceronis in oratione pro Muræna, in quo, vt causa erat grauissima, & varia ab aduersarijs conflata erant impedimenta, necesse fuit omnia amplo illo, & veluti ramofo exordio amoliri.

Hermogenes li. 1. de inuentionibus variorum præmiorum meminit, quorum vnū dicitur ἔξ ὑπολήψεως ex opinione. Alterum ἀπό χαρῆς, ex tempore. Tertium ἐκ περιστάσεως ex abundantia. Quartum ἔξ ὑποδιαιρέσεως ex subdiuisione.

Quid exordium ex opinione.

Procerium ex opinione, fit cum pro statu rerum, & opinione hominum exordimur. Vt si negotium lætum, & hilares habeamus auditores, ita incipiamus dicere.

Ὁρῶν ῥι. ἡμᾶς ὡ ἀνδρες δικασαὶ χαίρειν ἵνα ἐπιπρὶς πεπραγῆς μένοισ, ἐξ χάριν γινώσκοντες τῶ θεῶ. Video equidem vos (iudices) prospero ærum successu lætari, Deoque gratias agere, atque habere immortales.

Si contra res tristes, & funesta, deiectos, atque dolore percussos ostendat auditores, sic (inquit) exordire. ἐπειδὴ καὶ ὑμᾶς ὡ ἀνδρες δικασαὶ τῆ τετολμημένον ἐνεκεν ὀρῶ καὶ ἀχθομένους, καὶ λελυτοημένους. Quando vos video Iudices ob ea, quæ nuper patrata sunt, in magno dolore, tristitiaque versari, &c.

Tale illud est Ciceronis in quarta Catilinaria. Video P. C. in me omnium vestrū ora, atque oculos esse conuersos. Video, vos, non solum esse de vestro, ac reip. verum etiam, si id depulsum sit de meo periculo esse sollicitos, & cat.

Ad hoc genus pertinent purgationes suspicionum, & præiudiciorum, à quibus sapissimè exordia ducuntur, cum industrij sit Oratoris, antequam ad causam accedat, impedimenta omnia disturbare, & sinistrarum opinionum fibras, si quæ sunt euellere, vt tacta est de cælo Periclis statua. Hanc ob rem decernit quispiam nomen illi Olympij, siue Cælestis, quo antea appellabatur, detrahendum. Sic (inquit) exorditur ad eleuandam suspicionem, qua ex æmulatione, & inuidia in Periclem loqui videretur. Ὅτι κ' ἐχθρας ἐνεχε. ὡ ἀνδρες ἀβλυῶται τὸ πρὸς περικλέα τὴν συμβεβηκὴν ταύτην σὺν ἐσχάμεν, ἀλλ' εὐνοίας πλεον, δεδοικὸς μὴ τι παρὰ τῆ θεῶν ἀνθρώπων ὄν πάθῃ. Non equidem ini-

Quid ἐνδόσιμον.

Alia præterea exordiorum nomina citantur à Rhetoribus. ἐνδοσίμου meminit Aristoteles l. 3. c. 14. Quod specialius cadere videtur in demonstratiuum genus, vt sit progymium exornatiuum ducta metaphora à Citharædis. Nam auspiciatus Rhythmi, vel melodiar, & præscriptum, quod datur ab ipso chorodidascalo, cui accinere chorum oportebat nominatur ἐνδοσίμου ἀπὸ τῆ ἐνδοσῶν, quod gratiūō concederetur.

Quid carceres.

Affertur & Καλῆς, id est, carceres pro prima parte exordij: sed hoc metaphoricum nomen est, omnibus initijs commune. Et Antiphon in oratione περὶ ὁμοιοίας βαλβίδα τὴν ἀρχὴν dixit. Quid sit propriè explicat Harpocratio in voce βαλβίς ἢ γὰρ ὑπὸ τὴν ὑσπληγῆ γινομένη, χαμμηλὴ, διὰ τὸ ἐπὶ ταύτης βεβηκέναι τοὺς δρομίας βαλβίς χαλεῖται. Linea ad carceres, in qua consistebant cursores. Transtulit Lycophron ad exordia orationis per allegoriam.

Antiph. in orat. de concordia. Harpocr. in lex: eo 10. Rhet.

Lycoph in Cassand.

Εγὼ τὴν ἀκραν βαλβίδα μικρὴν ἐσχάσας, ἀνειμι λοξῶν εἰς διεξόδους ἐπαῶν, Πρῶτῳ ἀράξας νόσαν ὡς πλεῖνός δρομῆος. Ego verò lineam extremam soluens à summo Aggreddiar obliquorum cursu verborum.

Olympij nomen Periclis cælestis detrahendum. Fulmen eminens. Exordia à purgatione suspicionis exemplum.

Abundantia
exemplum.
Phya.

inimicitiarum causa (viri Athenienses) quae mihi nullae unquam cum Peticle intercesserunt, sed ex benevolentiae abundantia huius auctor sum consilij, ne quid illi cum homo sit, Deorum ira contingat.

Est quoque *ἔξ ὀπλήψεως* exordium cum Iudicium in adversarios utpote improbos odium, & corroboratam omnium de eorum scelere suspicionem commemoramus.

Demosth. Tale est illud Demosthenis τὴν μὲ ἀσέλγηται ὡ ἀνδρες δικασται, καὶ τὴν ἕβρι, ἢ πρὸς ἀπαντας ἀεὶ χρεῖται Μειδίας, οὐδένα οὐδ' ὕψος, οὔτε τῶν ἄλλων πλεῖτ' ἀγνοεῖν οἶμαι. Quanta sit Midiae, non modo petulantia (Iudices) & adversus omne genus hominum contumelia, neminem, neque vestrum, neque aliorum civium ignorare arbitror.

Quid exordium ἀπὸ χειρῶ.

Exordium ab occasione. Exordium ἀπὸ χειρῶ fit cum ab insigni aliquo euentu, & commemorabili occasione, ansam arripit orator, ut illud, quod intendit, validius perficiat. Tale est exemplum. Citantur rei impietatis, qui intra pomerium contra religionem, ararunt, & sementem fecerunt. Nascitur sub manu illustris occasio, cum enim plurimum in colenda terra defudassent, nihil omnino frugum retulerunt, ab hoc euentu orator sic ducit exordiū (Damnatos impietatis reos, vel Deorum immortalium sententijs ex eo satis (opinor) agnoscitis, quod cum in arando pomerio multum laboris cepissent, nihil inde frugum mesuerunt.)

Item, qui de patria erant eieci: iuxta eius limites urbem condiderunt. Mox deflagrante bello ciuili patria, in pristinam ciuitatem admissi, strenuam operam nauarunt, eamque asseruerunt in libertatem. Tunc de eorum reditu deliberatur. Sic exorditur orator. (Reuocandi ne sint in patriam, quos extrema huius urbis calamitas, ad nostram omnium salutem reduxit, nos opinione duntaxat, querimus, ne ipsa verò iam confecimus.)

Quid exordium ex abundantia? contra incidentibus, acolutho, &c.

Exordium ἐν περιουσίᾳ ex abundantia fit, cum abundantia causae nonnulla nos omittere dicimus, ut

Phya mulier pro Minerua ornata, & insigni curru vecta Athenas ingreditur, Mineruam se dicentem, Pistratumque, quem illi eiecerunt commendans. Quo facto populo adhuc rudi os subleuit, & tyrannum, a quo subornata fuerat rediit. Inde accusatur, ita incipit accusator.

Possem equidem audacem mulierculam, ut in Minerua nomen, quam peculiari religione, haec ciuitas semper coluit iniuriam, accessere impietatis. Sed omisso hoc sacrilegio, Deorumque vltioni permisso, a quibus solis recte vindicari potest: quae contra huius populi maiestatem admisit commemorabo.

Exordium *ἔξ ἀντιπρόστων* apud Apthium Rhetorem, fit *ἔξ ἀντιπρόστων* cum per Anthithesin res nostrae cum aduersariorum rebus, aut factis comparantur.

Exordium *ἔξ ἀκολούθου* sumitur ex ante dictis, aut factis, quibus congrua dispositione subiungitur. Ad id accedit exordium ex hypothesis, quod fit ex suppositione aliqua, quae antea praecessit, *ἐκ βαρύτητος* dicitur, quoties per *παρόρησιαν*, seu apertam, & generosam dicendi libertatem ducitur principium.

Quid exordium ex subdiuisione?

Exordium ex subdiuisione fit, cum non vnam duntaxat, sed multa inferuntur, quae in suas partes distribuuntur. Idem plane videtur cum eo, quod superius ramos à Licymnio appellatum demonstrauimus. Tale est illud exemplum. Decoctor aliquis, & impurus, meretricibus, quas alebat Musarum imposuit nomina. Accusatur non modo impuritatis, sed & impietatis hoc modo.

Si Mangonis impudicitia communes sibi franos, & modum aliquem imposuisset, minus quidem dolendum foret. Nunc autem cum ad singularem nequitiam, etiam violata religio accesserit, duobus criminibus tenetur, quorum vnum est impudicitiae, alterum impietatis, & ceter.

Item Demades orator, quarenti Philippo quales essent Athenae, eas illi descripsit in mensa, inde citatur reus.

Καὶ διὰ τ' ἄλλον μὲ βίον, ὡ ἀνδρες Ἀθῆνῶν, τὸν προσόντα Δημάδη, καὶ τὴν
H b πρῶ.

προδοσίαν, ἄξιον ἢ κολάσαι τέτορον, οὐχ ἤμισα δὲ καὶ διὰ τὰ νῦν αὐτῶ γεγονήμενα, δὲ ἄμφοτέρων ἐκαταλείπεται κέρδιον, ἔπαυμένων μὲν ἀγαθῶν κακισμένων δὲ πονηρῶν.

Antea quidem (viri Athenienses) & propter vitæ flagitia, & ob crimen proditionis, haud mediocri supplicio dignus erat hic Demades, nunc autem vel maximè, postquam recenti facinore damnum huic civitati, & dedecus sempiternum inulfit.

Hoc rursus exordium in tres formas diuidit Hermogenes, sed leui fundamento.

Sex exordiorum fontes.

ITaque omiffis tot Rhetorum cõmentis, & nominibus, puto exordia rectè ad sex capita posse reduci.

Exordium ab adiunctis.

Primum locum obtinent ea, quæ sumuntur ab adiunctis, quorum seges vberissima est, & multiplex, quot genera personarum, conditionum, locorum, temporum, causarum, modorum, in quibus infinita est varietas, tot nascuntur exordia.

Exordium ab expositione spoi.

Secundum ea, quæ sunt à simplici, & rõtunda expositione rei, seu consilij, quod suscepit orator, idque sine fuce, & calamistris. Ut causã, hæc agitur cõtra sacrilegum, & cæt. Elis beata ciuitas à me commendatur.

Exordium ex visceribus rei quid.

Tertium ea, quæ à visceribus rei, hoc est, internis i principijs sumuntur, vt cum, quis vituperandum Philippum sibi proponens, orditur ab hoc communi theoremate. Necessariam esse virtutis laudem, & vitij vituperium, quod ex viroque ciuitati non mediocris creetur utilitas.

Tale exordium Aphthonij Sophista:

Ὅτε τὴν ἀρετὴν ἐπαίων χωρὶς, οὐτε τὴν κακίαν ἐξ ὧ φόβου προσήκει καταλείπειν, ὅτι καὶ διὰ ἀμφοτέρων ἐκαταλείπεται κέρδιον, ἔπαυμένων μὲν ἀγαθῶν κακισμένων δὲ πονηρῶν.

Exordia ab exemplis.

Quartum, quæ sumuntur ab exemplis, parabolis, iconibus, fabulis, prouerbij, apophtegmatibus, & cæt. quæ plus habent pompæ, & circuitionis: nos inferius exempla afferemus.

Exordium ab inuocatione Exordium ex abrupto.

Quintum, quæ ab inuocatione, quale est exordium orationis de corona apud Demosthenem, & Ciceronis, pro Muræna.

Sextum denique, quæ ducuntur ex abrupto,

pro;que vt magis calida sunt & incensa, peculiaremque habent modum, ita peculiarem merentur locum. Ad hæc capita omnia, vel saltè præcipua, reduci posse existimo. Sed de istis posthac fusius in exemplis.

De modo exordij.

An debeat esse argumentosum, & floridum.

CAPVT VIII.

OMnem ab exordio probationem remoueri nonnulli Rhetores volunt: Alioquin quomodo (inquiunt) à confirmatione discernetur exordium si præter rationem suam argumentari, & probare nitatur. Deinde cū ad probationem mentes auditorum comparare debeat, ipsum constar multa, eaque industriorum oratorum exordia, iacta quædam habere probationum fundamenta, & sparsa veluti rationum vestigia, quæ deinde sensim latius manant incrementis. Quamobrem in hac quaestione, & exordia, & argumenta, vt permagna sunt, atque illustri varietate, longè diffingenda esse videntur. Si exordia sunt ducta à circumstantijs rerum, ijsque ad causam non adeo pertinentibus, sed tantum ornatus, & excursionis gratia, ea aut plurimum præmia nihil cõtinent argumentosum. Si verò tertij generis sint exordia, quæ à rerum visceribus, & internis veluti principijs ducuntur, recipiunt argumenta non quidem omnia, sed ea maximè, quæ sunt à genere, ita enim grauius, & liquidius influunt. Sic dicturus contra adulteram exorditur à fœditate adulterij, & laude castitatis, quo fit vt simul præparet animos, simul etiam causam filciar, & ad orationem commodius delabatur. Hoc opinor voluit Quintilianus cum præcepit ne exordium sit argumentosum nimis, vt confirmatio. Nec profus sine argumentationibus vt est narratio.

Exordium nec debet esse argumentosum, nec profus sine argumentatione.

Quintilianus 6.1.

Quo citius bene sit exordium.

Quod ad characterem attinet, simplici cultu exordia esse debere contendunt: & id quidem rectè, si præsertim generis iudicialis, aut etiam deliberatiui ratio habeatur, in quibus nimis compta, pro suspectis solent esse exordia. Quis enim ineptum non putet, si cum totum orationis genus sobrium, & graue esse debeat, initium fuce, & pigmentis sit delibutum. Neque tamen esse oportet nimis grandia, & austeræ, sed quod eruditè no. at Halicarnassensis